

آگاهی، نگرش و عملکرد زنان مصرف کننده قرص خوراکی ضد بارداری در مورد این روش پیشگیری

اکرم شاهروخی* اعظم قربانی*

A KAP study on OCP users in Qazvin

A. Shahroki

A. Ghorbani

Abstract:

Background: Success of contraceptive methods depend on correct usage of them.

Objective: To investigate the degree of knowledge, attitude and practice of OCP users.

Methods: In an analytic- descriptive study, 488 women who had referred to health and treatment centers of Qazvin city were randomly chosen. The subjects filled a questionnaire containing 34 questions.

Findings: The findings indicated that the duration of OCP using was between 1 month to 17 years. 3.5% of women had become pregnant despite using OCP. Only 10% of the subjects had the proper knowledge. Most of them (91.2%) had positive attitude toward OCP and their practice was at moderate and proper level. Research findings showed statistical meaningful relationship between knowledge and practice; knowledge and level of education; attitude and duration of OCP using; and attitude and pregnancy along with OCP using.

Conclusion: Inadequate knowledge about OCP using among women demands the improvement of educational programs in family planning centers and accomplishment of continuous educational programs.

Keywords: Oral Contraceptive, Knowledge, Attitude, Practice

چکیده

زمینه: موفقیت روش های پیشگیری از بارداری منوط به اجرای صحیح آن است که این امر نیز به آگاهی و انگیزش کافی استفاده کنندگان بستگی دارد.

هدف: مطالعه به منظور بررسی آگاهی، نگرش و عملکرد زنان مصرف کننده قرص های خوراکی ضد بارداری انجام شد.
مواد و روش ها: در شش ماهه دوم سال ۱۳۷۶، تعداد ۴۸۸ نفر از زنانی که برای دریافت قرص های خوراکی ضد بارداری به ۱۷ مرکز بهداشتی - درمانی شهرستان قزوین مراجعه کرده بودند با روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده انتخاب شدند و با استفاده از پرسش نامه مورد بررسی قرار گرفتند.

یافته ها: مدت مصرف قرص در زنان مورد بررسی از یک ماه تا ۱۷ سال متغیر بود. ۳/۵٪ نمونه ها حین مصرف قرص حامله شده بودند. آگاهی آن ها در مورد چگونگی مصرف قرص بیشتر در حد متوسط و ضعیف بود و فقط ۱۰٪ آگاهی کافی داشتند. ۹۱/۲٪ زنان دارای نگرش مثبت و عملکرد متوسط و خوب بودند. بین آگاهی و عملکرد و هم چنین سطح تحصیلات و آگاهی زنان رابطه معنی داری وجود داشت. رابطه نگرش زنان با مدت مصرف قرص و بروز حاملگی حین مصرف قرص معنی دار بود.

نتیجه گیری: با توجه به فقدان آگاهی کافی در زنان مورد مطالعه و این که عمده ترین منبع اطلاعاتی آنان واحد تنظیم خانواده مراکز بهداشتی بود، بهتر است کیفیت برنامه های آموزشی واحدهای مذکور مورد ارزیابی قرار گیرد و برنامه های آموزشی گسترده تر و به صورت مداوم انجام شود.

کلید واژه ها: قرص خوراکی ضد بارداری - آگاهی - نگرش - عملکرد

□ مقدمه :

تنظیم خانواده یکی از برنامه‌های مهم سیستم بهداشت و درمان کشور در جهت کنترل رشد جمعیت به شمار می‌رود که از جمله اهداف آن پیشگیری از حاملگی‌های ناخواسته و فاصله‌گذاری بین موالید است. زمانی این اهداف تحقق می‌یابند که قشرهای مختلف دریافت‌کننده خدمات تنظیم خانواده آگاهی کافی در مورد روش‌های پیشگیری از بارداری به دست آورند و به درستی به آن عمل کنند.

یکی از مستداول‌ترین شیوه‌های پیشگیری از بارداری، استفاده از قرص‌های خوراکی ضدبارداری است که می‌توان گفت بهترین روش پیشگیری در زنان غیرسیگاری زیر ۴۰ سال به شمار می‌رود. (۴) طبق بررسی‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۳۷۴، ۱۹/۸ درصد از زنان سنین باروری در قزوین از روش‌های مختلف پیشگیری از بارداری استفاده می‌کردند که ۱۸/۹ درصد آنها در مناطق شهری و ۲۷/۶ درصد در مناطق روستایی بودند. همچنین برآورده شد که در ایران بیش از ۷۰ درصد مصرف‌کنندگان، این قرص را به درستی مصرف نمی‌کنند. (۵) دکتر پولتر (Polter) بیان می‌کند که نزدیک به یک سوم کسانی که در جهان قرص ضدبارداری مصرف می‌کنند، به درستی از آن استفاده نمی‌کنند و بیش از ۶۰ درصد آنان قرص را نامرتب می‌خورند. (۴) در حالی که اگر روش‌های پیشگیری از بارداری به غلط استفاده شوند، با توجه به نرخ عدم موفقیت هر یک از روش‌ها، میزان بروز حاملگی‌های ناخواسته بالا باقی می‌ماند که خود به معنی عدم پیشگیری از بارداری و به هدر رفتن بخشی از فعالیت‌ها و هزینه‌های صرف شده جهت تنظیم خانواده و کنترل جمعیت است.

در بررسی انجام شده در شهرضا ۴۴/۸۵ درصد حاملگی‌های ناخواسته در میان زنانی بوده است که به قصد پیشگیری از بارداری، قرص استفاده می‌کردند. (۱)

مصرف نادرست قرص‌های ضدبارداری ممکن است ناشی از فقدان آگاهی، انگیزش ناکافی یا نگرش منفی نسبت به این روش باشد. لذا در این مطالعه، آگاهی، نگرش و عملکرد زنان مصرف‌کننده در مورد این روش پیشگیری، در سطح شهر قزوین بررسی شد، تا نتایج به دست آمده جهت ارتقاء کارایی برنامه‌های تنظیم خانواده در اختیار مسئولین ذی‌ربط قرار گیرد.

□ مواد و روش‌ها:

در این مطالعه توصیفی - تحلیلی، زنان سنین باروری که برای گرفتن قرص خوراکی ضدبارداری به بخش تنظیم خانواده مراکز بهداشتی - درمانی شهر قزوین مراجعه کرده بودند، مورد بررسی قرار گرفتند. نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌بندی شده انجام گرفت که با توجه به آمار مراجعین شش ماهه دوم سال ۱۳۷۵، تعداد ۴۸۸ نفر از زنان مراجعه‌کننده به ۱۷ مرکز بهداشتی - درمانی سطح شهر قزوین (۱۰ درصد کل مراجعین) در نیمه دوم سال ۱۳۷۶ مورد پرسش‌گری قرار گرفتند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسش‌نامه‌ای متشکل از ۳۴ سؤال بود (۱۱ سؤال برای تعیین آگاهی، ۷ سؤال برای تعیین نگرش، ۷ سؤال برای تعیین عملکرد و مابقی سؤالات مربوط به ویژگی‌های دموگرافیک) که با استفاده از کتب مرجع و نظرخواهی از چند تن از متخصصین زنان تهیه گردید. لازم به ذکر است تنها در صورت تمایل افراد،

مورد مطالعه درباره نحوه مصرف صحیح قرص (زمان و چگونگی استفاده در صورت فراموشی یا بروز عوارض و غیره) بیشتر در حد متوسط بود. ۳۲ درصد آگاهی ضعیف و فقط ۱۰ درصد آگاهی کافی داشتند. اکثر زنان (۹۱/۲ درصد) نسبت به استفاده از قرص به عنوان روشی مؤثر، مطمئن، آسان و رضایت بخش با عوارض جانبی کمتر، نگرش مثبت و حدود ۷ درصد آنان نگرش منفی داشتند. ۴۱/۸ درصد نمونه‌ها عملکرد خوب، ۵۴/۳ درصد عملکرد متوسط و مابقی عملکرد ضعیف داشتند (جدول شماره ۱).

آزمون آماری مجذور کای نشان داد که رابطه معنی‌داری میان آگاهی و عملکرد نمونه‌ها وجود دارد ($P < 0/01$). ولی میان آگاهی و نگرش و هم چنین نگرش و عملکرد زنان مورد مطالعه ارتباط معنی‌داری وجود نداشت.

آزمون آماری کروسکال والیس نشان داد که میان سطح تحصیلات نمونه‌ها و آگاهی آنان ارتباط معنی‌دار آماری وجود دارد ($P < 0/01$). با استفاده از آزمون ANOVA ارتباط معنی‌داری میان مدت مصرف قرص و نگرش افراد مورد مطالعه به دست آمد ($P < 0/05$). همین آزمون نشان داد که بین بروز حاملگی حین مصرف قرص و نگرش نمونه‌ها رابطه معنی‌داری وجود دارد (جدول شماره ۲).

پرسش‌گری انجام می‌گرفت. در تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از آزمون‌های مجذور کای، آنالیز واریانس و کروسکال والیس (Kruskal Wallis) استفاده شد.

□ یافته‌ها:

در این بررسی ۴۸۸ نفر از زنان مصرف‌کننده قرص‌های خوراکی ضد بارداری در سطح شهر قزوین مورد مطالعه قرار گرفتند که سن آنها بین ۱۷ تا ۴۵ سال متغیر بود ($27/66 \pm 6/08$ سال). میزان تحصیلات اکثر افراد مورد بررسی در سطح ابتدایی (۴۱/۱۹ درصد) و راهنمایی (۲۷/۸۷ درصد) بود. مدت زمان مصرف عبارت بود از: ۴۰/۹۸ درصد کمتر از یکسال، ۳۴/۲۲ درصد بین ۱ تا ۴ سال، ۱۸/۸۵ درصد بین ۵ تا ۹ سال و ۵/۹۵ درصد بیش از ده سال. در میان زنان مورد بررسی ۶۸/۴۴ درصد قرص را به صورت مداوم و ۳۱/۵۶ درصد به طور منقطع استفاده کرده بودند. ۳/۵ درصد نمونه‌ها بروز حاملگی در حین مصرف قرص را گزارش کردند. اکثر نمونه‌ها (۷۱/۵۲ درصد) از قرص‌های نوع LD استفاده می‌کردند و اکثر زنان مورد مطالعه (۸۰/۳۲ درصد) دانسته‌های خود را از طریق بخش تنظیم خانواده مراکز بهداشتی درمانی کسب کرده بودند.

یافته‌ها حاکی از آن بود که آگاهی ۵۸ درصد زنان

جدول ۱:

فراوانی زنان مصرف‌کننده قرص‌های خوراکی ضد بارداری بر حسب آگاهی، نگرش و عملکرد آنان

جمع	عملکرد			نگرش			آگاهی			KAP
	خوب	متوسط	ضعیف	منفی	خنثی	مثبت	خوب	متوسط	ضعیف	
۴۸۸	۲۰۴	۲۶۵	۱۹	۳۴	۹	۴۴۵	۴۹	۲۸۳	۱۵۶	تعداد
۱۰۰	۴۱/۸	۵۴/۳	۳/۹	۷	۱/۸	۹۱/۲	۱۰	۵۸	۳۲	درصد

جدول ۲:

فراوانی زنان مصرف کننده قرص های ضد بارداری بر حسب بروز حاملگی حین مصرف قرص و نگرش آنان

نگرش		مثبت		خنثی		منفی		جمع
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
حاملگی حین مصرف قرص		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	درصد
بلی		۱۴	۸۲/۴	۲	۱۱/۷	۱	۵/۹	۳/۵
خیر		۴۳۱	۹۱/۵	۷	۱/۵	۳۳	۷	۹۶/۵
جمع		۴۴۵	۹۱/۲	۹	۱/۸	۳۴	۷	۱۰۰

بحث و نتیجه گیری:

یک جلسه ضامن اجرای درست و تداوم روش مزبور نیست.

دکتر اوکلی (Oakley) با توجه به مطالعاتش معتقد است که اگر ارائه دهندگان گمان کنند کار آنها فقط دادن وسیله پیشگیری از بارداری به خانم های واجد شرایط است، به جایی نخواهیم رسید. ارائه دهندگان باید احساس مسئولیت کرده و در صورت مناسب بودن روش از زنان درباره چگونگی مصرف قرص سوال کنند و نحوه مصرف صحیح را به آنها بیاموزند. طی بررسی دکتر هاروی (Hurvy) در یک مرکز تحقیقاتی جامائیکا، کیفیت ارائه مراقبت ۳۴۶ مرکز بهداشتی مورد بررسی قرار گرفت و گزارش مراجعین حاکی از آن بود که تنها نیمی از ارائه دهندگان در مورد نحوه مصرف روزانه قرص و ترتیب آن توضیح دادند و به ندرت در مورد عملکرد فرد هنگام فراموشی مصرف قرص توضیح دادند. (۲)

آگاهی زنان مورد مطالعه با سطح تحصیلات آنان ارتباط معنی داری داشت. اصولاً هر چه سطح تحصیلات زنان بالاتر باشد قدرت فراگیری و در نتیجه

این مطالعه نشان داد که اکثر افراد مورد بررسی در مورد نحوه استفاده از قرص های خوراکی ضد بارداری آگاهی کافی نداشتند، در حالی که بیش از ۹۰ درصد آنان دارای نگرش مثبت نسبت به این روش بودند و با توجه به میزان آگاهی از عملکرد نسبتاً خوب (نه مطلوب) برخوردار بودند. در بررسی حاملگی های ناخواسته در میان زنان ساکن شهر قزوین در سال ۱۳۷۳، نرخ حاملگی های ناخواسته ۴۴ درصد بود که ۳۲/۵ درصد از این زنان علی رغم استفاده از قرص های خوراکی ضد بارداری حامله شده بودند و ۹۴ درصد اظهار داشتند که قرص را به درستی مصرف نکرده اند. (۱)

عمده ترین منبع اطلاعاتی زنان در این مطالعه مراکز تنظیم خانواده بوده است. لذا این نیاز احساس می شود که مراکز مذکور بیش از پیش در جهت برقراری ارتباط و ارتقاء آگاهی زنان و هم چنین گسترش و تعمیق برنامه های آموزشی مرتبط با مصرف قرص های خوراکی ضد بارداری فعالیت نمایند. زیرا تنها توصیه به استفاده از یک روش و چگونگی اجرای آن طی

ماه ۱۳۷۴ در سطح کشور (۵۵ درصد) این نسبت در سطح پایین‌تری قرار دارد. (۵) با توجه به این که بین آگاهی و عملکرد زنان مصرف‌کننده قرص‌های خوراکی ضدبارداری رابطه معنی‌داری وجود داشت و از طرفی آگاهی نمونه‌ها در حد مطلوب نبود، به نظر می‌رسد عملکرد نا مطلوب آنها نیز ناشی از آگاهی ناکافی آنها باشد. بررسی ۴۹۳ نفر از زنان مصرف‌کننده قرص خوراکی ضد بارداری در مورد نحوه مصرف نشان داد افرادی که نحوه مصرف قرص را نمی‌دانستند یا لکه بینی و یا خونریزی شدید داشتند، در هر دوره حداقل مصرف دو قرص را فراموش کرده بودند. (۸)

در هر حال با توجه به نتایج این بررسی لزوم ارزیابی کیفی برنامه‌های آموزشی و گسترش و اجرای برنامه‌های آموزشی مؤثر با استفاده از نیروی مشارکت مردمی (مثلاً استفاده از زنان با سطح تحصیلات بالاتر برای طرح رابطین بهداشتی) و مراکز تنظیم خانواده ضروری به نظر می‌رسد. همچنین پیشنهاد می‌شود در طی استفاده از یک روش، ارائه دهندگان خدمات، فرصت‌هایی را برای مشاوره و راهنمایی افراد ترتیب دهند تا بدین وسیله افراد بتوانند مشکلات خاص خود را با ارائه دهندگان خدمات مطرح کرده و اطلاعات لازم را دریافت نمایند.

پیترسون و روزنبرگ نیز در مطالعه خود به نقش عمده مسئولین مراکز تنظیم خانواده در جهت بهبود روش مصرف قرص تأکید نموده‌اند. (۶ و ۸)

□ مراجع:

۱ - الماسی نوکیانی فریبا، آصف زاده سعید. بررسی حاملگی‌های ناخواسته در زنان ساکن شهر و حومه

امکان موفقیت روش پیشگیری مورد استفاده بیشتر است. دکتر کمال در تحقیق خود در مورد بررسی شیوع حاملگی ناخواسته در میان ۳۰۰ نفر از زنان سمنان اشاره می‌کند که با افزایش سطح آگاهی زنان، از موارد حاملگی ناخواسته کاسته می‌شود. (۳)

مثبت بودن نگرش بیش از ۹۰ درصد نمونه‌ها، نقطه امیدی است که با تکیه بر آن می‌توان از طریق ارتقاء سطح آگاهی زنان، در جهت تحقق اهداف تنظیم خانواده گام برداشت. نگرش زنان مصرف‌کننده قرص‌های خوراکی ضدبارداری با عواملی چون مدت زمان مصرف و بروز حاملگی حین مصرف، رابطه معنی‌داری داشت. به طوری که با افزایش مدت مصرف نسبت افراد دارای نگرش مثبت بیشتر می‌شد که شاید به دلیل تأثیر خوب این روش در پیشگیری از بارداری باشد (احتمال شکست کمتر). ولی با افزایش مدت مصرف از فراوانی مصرف‌کنندگان کاسته می‌شد که ممکن است به دلیل افزایش سن یا احتمال بروز عوارضی چون افزایش وزن باشد که خود عاملی برای روی آوردن به روش‌های دیگر پیشگیری از بارداری است.

ریداک در بررسی ۲۷۷ نفر از زنان مصرف‌کننده قرص‌های خوراکی ضدبارداری بیان می‌کند که مهمترین عارضه جانبی در این افراد، افزایش وزن بوده است. وی توصیه نموده که زنان به هنگام مصرف قرص‌های خوراکی ضدبارداری، با مشاورین تغذیه مشورت و راهنمایی‌های لازم را در زمینه کنترل وزن دریافت نمایند. (۷)

در این بررسی عملکرد ۴۱/۸ درصد زنان خوب بود که در مقایسه با نتیجه مطالعه انجام شده در خرداد

- شخصه‌های جمعیتی در جمهوری اسلامی ایران سالهای ۱۳۷۳ و ۱۳۷۴. بهداشت خانواده، بهار ۱۳۷۵، سال اول، شماره اول، ۱۸-۳
6. Peterson LS, Dakley D, Potter LS et al. Women's Efforts to prevent pregnancy of ocp use. *Fam Plan Perspect Jan - Feb 1998; 30(1): 19-23*
7. Riddoch GG, Duncombe P, Kovacs G. Tasmanian survey of pill symptoms. *Aust Fam Plan Perspect March - April 1998; 30(2): 89-92*
8. Rosenberg MJ et al. Compliance, counseling and satisfaction with oral contraceptives: a prospective evaluation. *Fam Plann perspect March-April 1998; 30(2): 89-92*
- قزوین "مراجعه‌کننده به مرکز آموزشی - درمانی کوثر. بهداشت خانواده، بهار ۱۳۷۵، سال اول، شماره اول: ۳۴-۱۹
- ۲ - دارایی مژگان. برقراری ارتباط بهینه با مراجعین استفاده از قرص‌های جلوگیری را بهبود می‌بخشد. بهداشت خانواده، پاییز ۱۳۷۶، سال دوم، شماره هفتم: ۳۵-۲۹
- ۳ - کمال شیرین. بررسی شیوع حاملگی ناخواسته در سمنان. بهداشت خانواده، پاییز ۱۳۷۶، سال دوم، شماره هفتم: ۱۱-۳
- ۴ - کی - جی - ریان و دیگران. بیماری‌های زنان کستر، ترجمه ژیل‌امیرخانی و محمد رئوفی، تهران، مرکز نشر اشارت، ۱۳۷۴، صص ۸۶-۶۷۸
- ۵ - ملک افضلی حسین، حسینی جاووشی میمنت. ارزشیابی برنامه‌های تنظیم خانواده و بیان پاره‌ای از